

MİLLİ MÜCADELE'NİN SON DÖNEMİNDE İZMİT VE ÇEVRESİNDE EĞİTİM FAALİYETLERİ (1921-1923)

Dilara USLU*

Giriş

Kocaeli, kuzeyde Karadeniz, güneyde Bursa, batı ve kuzeybatıda İstanbul, doğuda Sakarya illeriyle çevrili, batıdan doğuya geçiş yolu üzerinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nde İzmit bir sancak (il) merkezi olmuştur. Bu sancak önce Hüdâvendigâr eyaletine sonra Kaptan Paşa eyaletine ve İstanbul'a, Tanzimat'tan sonra bağımsız bir sancak olarak Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmıştır. Adapazarı, Kandıra, Karamürsel, Yalova ve Gebze kazaları 1888'de kurulan Kocaeli bağımsız sancağına bağlanmıştır. Birinci Dünya Harbi'nden sonra 6 Temmuz 1920 ile 27 Haziran 1921 arasında 11 ay 22 gün (244 gün) İngiliz ve Yunan işgalinden sonra yeniden geri alınmıştır. 1924'te İzmit, Kocaeli'nin il merkezi oldu.

Osmanlı devrinde İzmit, Üsküdar'dan doğuya giden büyük ticaret yolu üzerinde önemli konaklardan biri olmuştur. Şehirde birçok ticaret hanları ve kervansaraylar yapılmıştır. On dokuzuncu asır başlarına kadar tuz işletmeleri bölgenin başlıca gelir kaynağı idi. Askerî kumaş ve fes fabrikası da İzmit'te bulunuyordu. İzmit aynı zamanda kereste ticaretinin büyük merkezlerinden ve pazarlarından biriydi. Evliya Çelebi eserinde, 1640 yılında şehirde 1100 dükkân ve 200 kereste deposu bulunduğunu ve mühim ticaret merkezi olduğunu kaydeder. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin ilk tersanesi İzmit'te kurulmuştur. Ülkenin batısı ile doğusu arasında adeta bir köprü vazifesi gören İzmit sancağı eğitim faaliyetleri açısından da etkili merkezlerden biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk meslek okullarından biri 17. yüzyılda İzmit'in Mecidiye Köyü'nde kurulmuştur.¹ Aynı zamanda başkente yakın olması hasebiyle Osmanlı eğitim faaliyetlerinin uygulama yerlerinden biri olmuştur.

Osmanlı Devleti'nden Devralınan Eğitim ve Yeni Kurulan Devletin Eğitim Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin en önemli nedenlerinden birisi eğitim ve öğretimdeki yetersizlik ve ihmallerdir. Devletin kuvvetli olduğu yıllarda takip edilen eğitim politikaları eğitim kurumlarının bozulmadan varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde, gerilemenin en önemli nedenlerinden biri eğitim olarak görülmüş ve bu alanda 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında bir dizi yenilik gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar eğitimde batı tarzı

* Okutman Dr., Sakarya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanlığı, duslu@sakarya.edu.tr
1 www.chveneburi.net, 10 Nisan 2014, saat:19.00.

reformlar yapılmaya çalışılsa da bu gayretler ikili bir eğitim sisteminin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Devletin Birinci Dünya Savaşı sonunda fiilen sona ermesi ve Anadolu'nun işgal edilmesiyle birlikte eğitim işleri savaş koşulları altında devam etmek zorunda kalmıştır. Eğitimde yakalanamayan millî ve çağdaş seviye yanında, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında işgallerin getirdiği ortam eğitim sistemini iyice geriletmiştir. Bu durum, genel bütçenin önemli bir bölümünün savunma giderlerine harcanmasına neden olurken, yükseköğretim ve lise öğrencilerinin askere alınmasını gerekli kılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda genç öğretmenler, hatta lise öğrencileri bile silâh altına alınmış ve bu sebeple birçok okul kapanmış, çok sayıda öğretmen kaybı olmuştu. Bu savaşın hemen akabinde başlayan bağımsızlık savaşı, olumsuz durumun devam etmesine sebep olmuşsa da eğitimin milli kurtuluş hareketine katkısı çok olumlu olmuştur.²

Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki süreçte milli eğitim ile ilgili oldukça önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Mustafa Kemal'in eğitime ve eğitilmiş insana verdiği değeri daha savaş devam ederken yaptığı eğitimle ilgili faaliyetler ortaya koymaktadır. Sakarya Muharebesi öncesi eğitimin temel ilkelerini açıklamayı sürdürürken, onun yönlendirmeleriyle eğitimle ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle işgalci güçlerle muharebeler devam ederken 15-21 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da I. Maârif Kongresi'nin toplanması dikkate değerdir. Ülkenin çeşitli yerlerinden gelen 220'den fazla kadın ve erkek eğitimcinin katıldığı bu kongrede alınan kararlarla Cumhuriyet sonrası eğitim reformlarının temelleri atılmıştır.³ Mustafa Kemal'in bu kongreyi yapmasındaki amaç eğitici kadronun eğitim meselesiyle ilgili görüşlerini almaktır. Kongrenin açış konuşmasında üzerinde durduğu ana tema, savaş kazanıldıktan sonra Türkiye'nin milli bir devlet olacağı ve ancak çağdaş bilince erişmiş bir milli eğitimle yetişmiş bir millet ile korunabileceği idi. Bu durum Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Maarif Nezareti'nin ilk programında da vurgulanmıştı.⁴ Atatürk 1922 yılında TBMM'nin açılış sırasındaki konuşmasında şunları dile getirmiştir:

*"Efendiler! Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine an'ânat-ı millîyesine düşman olan bütün anasır-ı mücadele etmek lüzûmu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anasır-ı ruhiye ile mücehhez olmayan fertler ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklal yoktur."*⁵

Cumhuriyet eğitiminin niteliklerine yönelik başka bir konuşmasını ise 27 Ekim 1922'de, Millî Mücadele zaferini kutlamak için İstanbul'dan Bursa'ya gelen öğretmenlere yapmıştır. Atatürk millî, ilim ve fenne dayanan, okula ve okulun sağlayacağı bilim ve tekniğe önemi üzerinde durduğu konuşmasında, orduların kazandığı zaferlerin kalıcı olmasının eğitimde kazanılacak zaferlerle olabileceği ve bu konu da öğretmenlere büyük görev ve sorumluluk düştüğüne dikkat çekmiştir.⁶ Atatürk'e göre; Türk milletinin gerilemesindeki en önemli sebep ise, tahsil ve terbiye yöntemlerinin uygun ve istikrarlı olmamasının yanı sıra millî amaçlar taşımamasıdır. Ona göre eğitim; hayatı ve kendisini bilen, üretici ve ihtiyaç sahibi kişiler yetiştirmelidir.⁷

2 Erol Kapluhan, "Hazırlık (Kurtuluş) Savaşı Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, y.1, s.1 2012 (Güz), s.4.

3 Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış*, c.1, s.2, Yaz 2008, Ankara, s. 158; Yahya Akyüz, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 65.

4 Seçil Akgün, Murat Uluğtekin, "Misak-ı Maarif", s.285-286, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/807/10272.pdf, 10.04.2014, 15:30.

5 Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, METU Press, Ankara 1998, s. 63.

6 Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", s. 159.

7 Yahya Akyüz, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s. 187.

Mustafa Kemal Paşa, Türk eğitimini modernleştirerek bir Türk toplumu oluşturmak için, yeni Türk harflerine geçiş döneminde başöğretmenlik görevini üstlenmiş, Çankaya'ya Türk dili ve tarihi araştırmalarının merkezi haline getirmiştir. 31 Ocak 1928'de Atatürk'ün desteği ile kurulan Türk Maârif Cemiyeti (Türk Eğitim Derneği) vasıtasıyla üstün kabiliyetli ve çalışkan öğrencilerin yurtiçi ve yurtdışında eğitim alması amaçlanmıştır. Atatürk'e göre, gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığına sahip çıkacak, Cumhuriyet'i koruyup yükseltecek şekilde eğitilmelidir. Eğitim millî, demokratik, çağdaş ve laik olmalı, akla ve bilime dayanmalı, işe yarar, üretici ve hayatta başarılı, ülke kalkınmasını hedefleyen, faziletli, fedakâr, disiplinli ve kendine güven duyan nesiller yetiştirmelidir. Eğitim kurumları bir teşkilatla yönetilmeli, eğitim programı günün gereksinimleri, çevre koşulları ve çağdaş ihtiyaçlar doğrultusunda pedagojik usul ve vasıtalarla olmalıdır. Eğitim ülküsü, Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve millî geleneklere düşman unsurlarla mücadele edecek nesiller yetiştirmelidir. Eğitim alamamış veya eğitim yaşını geçmiş vatandaşlara yönelik uygulamaların yanında, eğitimde cinsiyet ayrımı olmamalıdır.⁸

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra eğitim sorunları sadece Osmanlı dönemine ait olan sistem yanlışları ve devralınan model ile ilgili değildir. Fiziki ve maddi imkânlar açısından da eğitim ve öğretim kurumları yetersiz bir hâldedir. 1923-1924 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu 11-12 milyondur. Bu nüfusun %10'u ve kadınların sadece %3'ü okuryazardır. Bu yıllarda Türkiye'de 4.894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksekokul olmak üzere toplam 5.062 öğretim kurumu vardır. Bu okullarda görevli olan öğretmen ve öğretim üyesi sayısı ise toplam 11.918'dir. İlkokullarda 341.941, ortaokullarda 5.905, liselerde 1.241, meslek okullarında 6.547 ve yüksek öğretimde 2.914 olmak üzere 358.548 öğrenci vardır. O yıllarda eğitime bütçeden ayrılan pay düşük bir seviyededir. 1921'de 57.128.833 liralık genel bütçeden eğitime ayrılan miktar 390.412 lira olmuştur. 1923'te genel bütçe 105.929.911 lira olmasına karşın Maârif Vekâleti'nin 3.033.003 liralık ödeneği olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sayısal verilerin dışında eğitimin niteliksel özellikleri de düşüktür. Savaşlarda kaybedilmiş olan öğretmenlerin yanı sıra mevcut eğitimcilerin mesleki formasyonu yetersizdir ve öğretim programları çağdaş bir anlayıştan yoksundur. Okul binalarının durumu ve ders araç-gereçlerinin eksikliği ve eğitimle alakadar olacak merkez ve taşra örgütünün idari teşkilatlanmasındaki sorunlar Türk eğitim sisteminin mevcut durumunu yansıtmaktadır.⁹ Osmanlı Devleti'nden devralınan eğitimle ilgili sorunlar yeni Türk Devleti'nde etkili olduğu gibi İzmit ve çevresindeki tedrisata da pek tabii ki tesir etmiştir.

Millî Mücadele Döneminde İzmit ve Çevresinde Eğitim Faaliyetleri

İzmit ve çevresinde Yunanlılar tarafından gerçekleştirilen işgal faaliyetleri, bölgenin eğitim ve kültürel hayatını derinden etkilemiştir. Bu etki, bölgedeki eğitim faaliyetlerini işgal öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı dönem şeklinde ele almayı gerekli kılmıştır.

İzmit'te işgal öncesi yıllarda eğitim hayatı "Sultani" ve "Numune" ismi verilen mekteplere dayanmakta ve burada öğrenim gören 1000'den fazla öğrenci bulunmaktaydı. Ancak Yunanlıların bölgeye girişleriyle birlikte okul binaları işgalci güçlerin eline geçmişti. Yunanlılar tarafından binaların ele geçirilmesi bir anlamda idarenin de bu birliklerce kontrol altında tutulması anlamına geliyordu. İşgalci güçlerin İzmit'e girdiği dönemde Maarif Müdürü olarak, dönemin İzmit Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Bey'in özel kâtipliğini yapan Mustafa Ferit Bey bulunmaktaydı. Maarif Müdürü, Yunanlıların en yakın adamlarından biriydi.

8 Demirtaş, "Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", s. 159-160.

9 Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s. 320-321; Rauf İnan, "1920'lerde Türk Millî Eğitimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 53, 64; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2006, s. 346.

Bu yakınlık, İzmit'te görev yapan diğer öğretmenler tarafından Mustafa Ferit Bey'e "Türk düşmanı" sıfatının verilmesine sebep olmuştu. Hatta Tevhid-i Efkâr gazetesinin 1921 yılı sayısında Mustafa Ferit Bey'in "Türklerden başka büyük düşman tanımam" ifadelerine yer verdiği yazılmıştı.¹⁰ İşgal hareketleri, İzmit'teki eğitim hayatına büyük bir inkıta' vurmakta ve beraberinde idare hususunda liyakatsiz olarak nitelendirebileceğimiz kişilere mühim görevler sunmaktadır. Bunlardan biri dönemin Maarif Müdürüydü. Yunanlılardan aldığı cesaretle, bölge dâhilinde şahsi sorun yaşadığı kişileri Kuva-yı Milliyeci olarak tanıtıp Yunanlılara tutuklatmış, bazılarını da yine işgalci birlikler vasıtasıyla Atina'ya sevk ettirmişti. Mustafa Ferit Bey'in bu faaliyetleri işgal altında olan İzmit ve çevresi için geçerliydi. Fakat milli güçlerin bölgenin kurtuluşunu gerçekleştirmesinden sonra Maarif Müdürü, işgal yıllarında seyrettiği tutum dolayısıyla Harp Divanı'na gönderilmişti. İşgal yılları şahsi çıkarların ön planda tutulduğu bir dönem olması hasebiyle maarif teşkilatı hususunda bölgeye herhangi bir hizmet getirilememişti.

23 Nisan 1928, İnönü Caddesi'nde, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarına giden öğretmen ve öğrenciler. (KBB Arşivi)

Okul öncesi eğitimin başlangıcı sayılabilecek Sıbyan Mekteplerinin İzmit'te kurulması konusundaki başlangıç Yenicuma Camii yanında bulunan Sıbyan Mektebi olmuştur. Günümüzde Gebze'de bulunan Şükriye Kayabay Anaokulu ise 1911'de yapılmış, Birinci Dünya Savaşı'nda hastane olarak kullanılmış, Cumhuriyet'in ilanından sonra Karma İlkokul olarak eğitim-öğretime devam etmiştir. Bunun yanı sıra dini ve hukuki bilgiler edinmek isteyenlere yönelik ileri derecede eğitim veren medreseler bulunmaktadır. İzmit ve çevresinde Fevziye (Mehmed Efendi), Yeni Cuma Medreseleri, Kandıra'da Hamidiye Medreseleri, Adapazarı'nda Karaosman Medresesi başta gelen medreselerdir. Bununla birlikte Armaş (Akmeşe) Ruhban Okulu başta olmak üzere azınlıklara ait okullar da yer almaktaydı. Ermeni Ruhban Okulu onarılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yatılı ilkokulu olarak eğitime açılmıştır. Darıca'da İskoliye Mektebi ise kilise tarzında inşa edilmiştir. Darıca'nın yerli Rumlarından kalan ve Rum çocuklarının ortaokul düzeyinde eğitim gördüğü üç katlı yapı 1910 büyük yangınından sonra kilise olarak kullanılmıştır. Daha sonra ise ilkokula dönüştürülmüştür. 1962 depreminde duvarları çatlayınca terk edilmiştir.¹¹

10 Tevhid-i Efkâr, 30 Haziran 1921.

11 F. Yavuz Ulugün, *Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları, Atmaca-Panajans, Kocaeli, 2002, s.196-199.

Hereke Sümer İlk Öğretim Okulu ise kurulduğu günden itibaren, sadece ilkokul olarak kullanılmamış, birçok aktivitenin de merkezi olmuştur. Bu binanın bir kısmı ilk mektep olarak faaliyet gösterirken diğer kısmı çeşitli cemiyetlerin Hereke Şubesi olarak kullanılmıştır. İzmit Körfezi'nin işgal edildiği günlerde bu bina işgal ordularının nöbetçi karakolu idi. Milli Mücadele'nin devam ettiği dönemde 17 Ocak 1923'te Mustafa Kemal Paşa, Kocaeli teftiş gezisi sırasında silah arkadaşlarıyla burada dinlenmişti.¹²

1920'ler, İzmit İdadisi'nin cepheden görünümü. (KBB Arşivi)

İzmit'te lise düzeyinde ilk açılan okul İzmit İdadisi'dir. İdadiler Osmanlı Devleti'nin belli başlı vilayet, önemine göre de sancak, merkezlerinde birer idadi binası yapılmıştır. Doğu Marmara'nın en eski okullarından birisi olan İzmit İdadisi'nin mirası bugün Gazi Lisesi ve İzmit Lisesi tarafından paylaşılmaktadır. Bu okulların hem yüksek okullar için öğrenci hem de devletin üst kademelerine memur yetiştirmek için planlandığı ve ona uygun bir program yürütüldüğü görülür. Ancak bu amaca hizmet edecek idadi binalarını yapacak mimar ve plan sıkıntısı söz konusuydu. Bu yüzden yapılacak okulların planları Avrupa'dan araştırılmış ve nihayet Fransa'nın Paris kentinde uygulanan bina biçimleri uygun bulunmuştu. İncelemek için bulunan bina planları üç tip olup, İzmit için uygun görüleni de başta olmak üzere orta büyüklükteki planın çoğunlukla tatbiki uygun görülmüştür. 1884'te temeli atılmış olup 1888'de eğitim-öğretime başlamıştır. 12 Eylül 1887'de Mekteb-i İdadi adıyla; altı kişilik eğitim heyeti ve bir derslikle faaliyete geçmiştir. Binayı yaptıran kişi olarak Sultan II. Mahmut'un torunu ve Sultan Abdülmecit'in oğlu II. Abdülhamit olduğu ve maliyetin o günkü para birimiyle 439.785 kuruş olduğu bilinmektedir. İlk ders yılında 111 Müslüman, 4 Hristiyan ve diğer dinlerden olmak üzere 115 öğrencisi bulunmaktaydı. Okul 1913 senesinde "Sultani" adını almıştır. I. Dünya savaşı (1914-1918) yıllarında okulun aynı zamanda öğretmen okulu olarak da kullanıldığı sanılmaktadır. Sultani döneminde okulda ders vermiş ünlü bir isim göze çarpar ki kendisi şair ve aynı zamanda Akbaba adlı mizah ve karikatür dergisinin kurucu sahibi, edebiyatçı Yusuf Ziya Ortaç'tır. Birinci dünya savaşı döneminde hastane olarak da kullanılan bina yüzünden öğrenciler geçici binalarda öğrenime devam etmişlerdir. 1919 Kasım ayında hükümet konağı işgal edildiği için bir süre hükümet konağı olarak kullanılmıştır. 1920 yılının ortalarından itibaren ise önce İngilizler sonra Yunanlılar tarafından hastane olarak kullanılmıştır. Savaşın sonra Yunanlıların işgali

12 Ulugün, Kocaeli, s. 199.

günlerinde okul binasının kullanılmadığı ve eşyaların Yunanlılar tarafından yağmalandığı da bilinmektedir.¹³

1920'ler, İzmit Orta Mektebi'nde (günümüzde Gazi Lisesi) öğrenciler öğretmenleriyle hatıra fotoğrafı çekiyorlar. (KBB Arşivi)

İzmit'in geri alınmasından sonra 1922-1923 eğitim yılı başında ortaokul olarak açılmıştır ve o günkü adı "Akçakoca Numune Mektebidir". O yıllarda öğrenci azlığı nedeniyle ortaokul talebeleri bugünkü Kız Meslek Lisesi binasına nakl olunmuş, bina ilkokul olarak tahsis edilmiştir. Okul Cumhuriyet devri başında "Leyli (yatılı) İzmit Sultaniyesi" adı ile tedrisata devam etmiş daha sonraları sırasıyla "Nehari (gündüzlü) Sultani", "Lise" ,"Orta mektep" adlarını almıştır. 1926 yılına kadar sadece erkeklerin okuduğu okul eğitim öğretim birliği yasasına bağlı olarak kız öğrencileri de bünyesine almıştır. Okula kayıt olan ilk kız öğrenci sayısı on yedidir. Uzun yıllar bakımsız kalan okul 1931 yılında Maarif Vekâleti'nin ciddi bir bütçe ayırmasıyla onarımdan geçirilmiş hatta okul bahçesine bitişik Hafız Binbaşı'nın evi istimlak edilerek yıkıldıktan sonra açılan geniş arsa okula ilave edilmiştir.¹⁴

13 Ulugün, Kocaeli, s. 200; http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/41/01/964128/icerikler/tarihcemiz, 10/04/2014, 15:00.

14 http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/41/01/964128/icerikler/tarihcemiz, 10/04/2014, 15:00.

1920'ler, İzmit Orta Mektebi öğretmen ve öğrencileri ile önde ortada oturan Vali Mehmet Vehbi Demirel bir hatıra fotoğrafı çektirirlerken. (KBB Arşivi)

Bugün Gazi Lisesi olarak bildiğimiz idadi ise altı kişilik idare ve talim heyeti ile bir sınıflı olarak 12 Eylül 1888'de derse başlanmıştır. Bu mektep 1892 senesinde 8 mezun vermiştir. Bunu takriben 22 yıl zarfında memlekete 152 mezun yetiştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda hastane olarak kullanılmıştır. Öğrenciler başka bir binaya nakledilmiştir. Yunanlılar İzmit'i işgal ettiklerinde okulu kapatarak eşyasını yağma etmişlerdir. İzmit'in geri alınmasından sonra 1922 yılı başında Orta Okul olarak yeniden açılmıştır. O günden beri derslere muntazaman devam edilmiştir, öğrenci azlığı nedeni ile bir ara ilkokul olarak kullanılmıştır. Orta Okul bugünkü Kız Enstitüsüne taşınmıştır. 1931 yılında Maarif Vekâleti 10.000'den fazla para harcayarak tamir edilmiş ve tekrar Orta Okul olarak açılmıştır. 31 Ekim 1945'te liseye çevrilmiştir. 17 Ağustos 1999 depreminde ağır yara aldı. Yıkım kararı üzerine bina yıkılarak kaldırıldı. Gazi Lisesi, 15.09.2003 tarihinde ilk mimarisine uygun olarak hizmete açılmıştır.¹⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit-Adapazarı gezisi sırasında üzerinde ehemmiyetle durduğu konu, İzmit'te işgal sonrasında yeniden inşa edilmeye çalışılan eğitim faaliyetleridir. Paşa, 12-24 Haziran 1922 tarihleri arasında gerçekleştirmiş olduğu ziyaret sırasında eğitime verdiği önemi İzmit Kasr bahçesindeki çay ziyafetinde dahi dile getirmiştir.

1922 yılı eğitim açısından bazı kayda değer değişikliklerin vücuda getirildiği bir dönemdi. Bölgede bulunan 153 tane ilkokulun yanına yeni okulların eklenebilmesi için İzmit Umumi Meclisi tarafından eğitim bütçesi 148.000 liraya yükseltildi.¹⁶ Bu gelişmeler cereyan ederken Mustafa Kemal Paşa da Kocaeli bölgesinde gerçekleştirmekte olduğu gezi programını okullar üzerine yoğunlaştırmıştı. Paşa, okulları gezerken gazeteler de "Büyük Millet Meclisi Reis'inin Takdirine Mahzar Olan Mektepler" manşetini kaleme almıştı. Bölgede bulunan okullar içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın iltifatına mahzar olan okul, Hendek Numune Mektebi'di. Paşanın okulu teşrifi sırasında kendisini karşılayanlar içerisinde Okul Müdürü Haluk Nihat Bey, Kaymakam Sefa Bey, öğretmenlerden Zeynullah,

15 <http://www.izmitgazilisesi.meb.k12.tr>, 10/04/2014, 15:00.

16 İleri, 30 Mart 1922.

Avni ve Arif Kazım Beyler bulunmaktaydı.¹⁷ Mustafa Kemal Paşa, işgalden sonra Kocaeli bölgesini ziyarete iki kez gelmişti. Gazeteler, ilk geldiğinde Paşa'nın memnuniyet uyandıran bazı beyanlarda bulunduğunu ifade ederken bu gelişinde ise Paşa'nın şu sözlerine yer vermişti: "İzmit ve havalisi son senelerin türlü mesaibini görmüş bir mıntika olmasına rağmen maarif hususunda şayan-ı zikr bir mevcudiyet kazanmıştır".¹⁸ Bunun yanı sıra basın, bugün bölgeye maarif faaliyetleri açısından bakıldığında yeniden 400 kadar okulun tedrisata başladığı bütün liva dâhilinde mektepsiz 200 kadar köy kaldığı bunların da tahsisatının hazırlanıp bütçeye yerleştirildiği haberlerine yer vermişti. Bir dahaki sene için yararlanılmak üzere şimdiden muallim teminine başlandığı ifade edilmişti. Bu amaca binaen daha önce kapatılan Darümuallimin 1923 yılında tekrar açılması konuşulmuştu. Bu sözlere Mutasarrıf Bey de bölge dâhilinde bulunan kız mekteplerinin çok başarılı olduğunu vurgulayarak eklemi yapmıştır. İzmit'te bulunan en gözde kız okullarından biri Sabiha Hanım Kız Okulu'dur. Bu okul, 19 Haziran 1922 günü Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek için bölgeye gelen Claude Farrere tarafından ziyaret edilmişti. Okulda öğrencilerin beden eğitimi çalışmalarını seyretmiş, öğrenciler kendi yaptıkları el işlerinden Farrere'ye hediyeler sunmuşlardı. 20 Haziran akşamı ise okula, Büyük Önder Mustafa Kemal Paşa teşrif etmişlerdi.¹⁹ Genel olarak Mustafa Kemal Paşa bu seyahatinden büyük bir memnuniyet duymuş ve bu memnuniyete en güzel misal olarak da Hendek Kazasının Numune Mektebi'ni göstermiştir. Paşa burada, mektep binası önünde talebeler ile fotoğraf çektirmişti. Bu öğrenciler, bir süre sonra aynı yerde Paşa'nın arzusu üzerine Hendek ahali de dâhil olmak üzere bir müsamere düzenlemiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın takdirine tekrar tekrar mazhar olmuşlardır. Ayrıca mektep binasının dahi Hendek ahali tarafından inşa edilmiş olması Paşa için ayrı bir gurur kaynağıdır. İzmit livası dâhilinde maarif teşkilatının yeniden inşası hususunda ilk çalışmalar bu çerçevededir. Bununla birlikte yine bölge civarında bir takım değişikliklerin gerçekleştirilmesine gayret edilmekteydi. 1923 Mart ayında Sapanca Rüştiyesi'nde okulun daha geniş bir arazi üzerine kurulması için halkla birlikte hareket edilmesine karar verilmiş, Yanık Şarkıye köyünde bulunan okul ile Sapanca merkez kız okulunun eksikleri tamamlanmaya çalışılmıştı.²⁰

İzmit ve çevresinde 1921 yılının son ayları, işgalin bitiş dönemi ve kurtuluş yıllarında inşa edilmeye çalışılan eğitim teşkilatı ve gelişmeler bölgenin yeniden normal şehir yaşamına dönüşünün bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

İzmit, bulunduğu konum itibarıyla ülkenin batısıyla doğusu arasında bir geçiş bölgesi olarak ticari, sanayi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda da bir çeşit köprü vazifesi görmektedir. Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi yeni kurulan Cumhuriyet'in her türlü faaliyetinin yaygınlaşmasında üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiştir. Milli Mücadele döneminde bugünkü Sakarya ilini de içine alan İzmit ve çevresi olarak bahsettiğimiz bölgede, bir yandan Yunan işgalleriyle uğraşılırken diğer yandan eğitim alanında gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle yetersiz olan ya da tahrip edilen okul binaları eğitim-öğretime uygun hale getirilirken, bu eğitim kurumlarına yenileri eklenmeye çalışılmıştır. 1921-1923 yılları arasındaki dönemde Yunan işgalinin acılarını yaşayan İzmit'te, Yunanlıların bozguna uğramasından sonra, tahrip olmuş okul binalarının yeniden eğitim-öğretim yapılabilecek hale getirilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Yeni kurulan devletin üzerinde ehemmiyetle durduğu meselelerin başında eğitim alanında yapılması gereken faaliyetler ön planda yer almıştır. Mustafa Kemal'in savaş devam ederken Maarif Kongresi'ni yapmak konusunda ısrarlı davranması eğitime verilen değeri göstermesi bakımından oldukça mühimdir. Bu

17 Vakıf, 1 Temmuz 1922.

18 Vakıf, 1 Temmuz 1922.

19 Sabahattin Özel, *Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005, s.35.

20 Vakıf, 17 Mart 1923.

kongrede eğitimle ilgili ilk sırada yapılması gerekenler, Osmanlı Devleti'nden devralınan eğitim ordusunun neferleriyle tartışılarak bir plan olarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Savaşın bitiminden sonra ise; muharebeler döneminde hastane olarak kullanılan ya da savaş esnasında tahrip olmuş okul binalarının yeniden eğitim-öğretim yapılacak kurumlar haline dönüştürülmesi çalışmaları başlamıştır. Bununla birlikte eski okullara yenileri eklenerek daha fazla sayıda öğrencinin eğitim alması sağlanmıştır. 12-24 Haziran 1922 yılında Mustafa Kemal tarafından gerçekleştirilen İzmit-Adapazarı gezisi sırasında İzmit ve çevresindeki okullar ziyaret edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu bölgedeki okulların durumlarının düzeltilmesine sevindiğini belirtmiş, yapılan çalışmaların daha da artarak devam etmesini istediğini dile getirmiştir.

Yunan işgali öncesi, işgal esnasında ve işgal sonrası dönemde İzmit ve çevresindeki eğitim faaliyetlerini genel olarak değerlendirdiğimizde Milli Mücadele'nin en önemli safhalarından birini teşkil eden eğitim mücadelesi her dönem değerini korumuştur. Osmanlı Devleti ile başlayan eğitim faaliyetleri işgal döneminde kesintiye uğrasa da işgalin bitimiyle beraber yeniden canlanmıştır. Özellikle yeni kurulan Cumhuriyet'in okuma-yazma seferberliği başlatması ve bunun için daha fazla okula ihtiyaç duyulmasının yanı sıra ülke kalkınmasının baş aktörü olarak eğitimin görülmesi bu alana ayrılan ödeneğin arttırılmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte eğitim işlerinden sorumlu bir bakanlığın oluşturulmasıyla eğitim faaliyetlerinin daha sistemli ve planlı yapılması gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

- İleri
- Tevhid-i Efkâr
- Vakıf

Araştırma Eserler

- Akgün, Seçil, Murat Uluğtekin, "Misak-ı Maarif", *dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/807/10272.pdf*, 10.04.2014, 15:30.
- Akyüz, Yahya, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- Akyüz, Yahya, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.
- *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, yay.haz: Ziya Karamuk, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
- Demirtaş, Bahattin, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", *Gazi Akademik Bakış*, c.1, s.2, Yaz 2008, Ankara.
- İnan, Rauf, "1920'lerde Türk Millî Eğitimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 53, 64; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2006.
- Kaplıhan, Erol, "Hazırlık (Kurtuluş) Savaşı Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, y.1, s.1 2012 (Güz).
- Karagözoğlu, Galip, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994.
- Karal, Enver Ziya, *Atatürk'ten Düşünceler*, METU Press, Ankara 1998.
- Özel, Sabahattin, *Millî Mücadelede İzmit- Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ulugün, F. Yavuz, *Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları, Atmaca-Panajans, Kocaeli, 2002.

İnternet Siteleri

- http://mebk12.meb.gov.tr/meb_ajs_dosyalar/41/01/964128/icerikler/tarihcemiz, 10/04/2014, 15:05.
- <http://www.izmitgazilisesi.meb.k12.tr>, 10/04/2014, 15:15.
- www.chveneburi.net, 10 Nisan 2014, saat:19:00.